

RESSENTIMENT I ASKETSKI IDEAL.

NIČE I PROBLEM „LJUDSKE KULTURE”

MAJA BULOVIĆ
Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu
majabulovic707@gmail.com

Ničeova filozofska misao razvija se prvobitno pod uticajem Šopenhauerove filozofije. Uticaj Šopenhauerove filozofije i Vagnerova kompozitorskog stvaralaštva trajaće sve do trenutka Ničeova kritičkog osvrta na tradicionalnu metafiziku, odnosno pisanja dela *Ljudski, suviše ljudski*. Niče se u *Ljudski, suviše ljudski* razračunava sa dosadašnjom filozofijom i od tada pa nadalje u njegovim delima prisutne su karakteristike odupiranja, žaljenja i rezistencije prema svakoj teoriji saznanja. Interesantno je da prvi period Ničeova stvaralaštva, pod uticajem Šopenhauera, uvodi određene pojmove u filozofiju koji nose drugačiju konotaciju, kako u gnoseološkom, tako i u etičkom smislu. Volja kao jedan od značajnijih termina u Ničeovoj filozofiji ne samo da se bavi svetom i njegovim smislom, tj. šta je u njegovoj osnovi, već i kritikom subjekta u kojoj se volja pojedinca pokazuje kao „fantastični ego”.¹ U svetu, koji po Niču nije ništa drugo nego sablasno priopštavanje vrednosti koje su potpuno strane čovečanstvu i njegovoj istinskoj prirodi, subjekat koji je prezauzet svojom vlastitošću perspektivu o stvarnosti prihvata jedino pod uslovom da korespondira sa njegovim vlastitim horizontom mišljenja.

„U filozofiji, dogmatisanje, ma koliko se pravilo svečanim, konačnim i neprikosnovenim, dovoljno je da položi kamen temeljac za uzvišene i bezuslovne filozofske građevine koje su dogmatičari do sada podizali. Istina se morala postaviti na glavu i ono perspektivističko, osnovni uslov svakog života, poreći da bi se o duhu i o dobru moglo govoriti onako kako je to činio Platon.”²

„Istina” i traženje „istinskog saznanja” imaju svoj prapočetak kod Sokrata i Platona koji su epitetom pojmovnog savršenstva skovali put hrišćanskom duhu kao najvišem vrednosnom principu na evropskom tlu. Povesno gledano, početak procesa

1 Đurić, Mihailo, *Niče i metafizika*, Prosveta, Beograd, 1984., str. 77.

2 Niče, Fridrih, *S one strane dobra i zla*, Grafos, Beograd, 1983., str. 1.

dekadencije evropske kulture Niče vidi u Sokratu, što tematizuje u delu *Rođenje tragedije iz duha muzike*.

„Postavite naporedo apstraktnog bez mitova rukovođenog čoveka, apstraktno vaspitanje, apstraktni moral, apstraktno pravo, apstraktnu državu, zamislite neuredno, nikakvim zavičajnim mitovima neobuzdano tumaranje umetničke mašte; predstavite sebi jednu kulturu koja nema čvrsto i sveto prasedište, nego je osuđena da iscrpi sve mogućnosti i da se oskudno hrani plodovima svih kultura – to je sadašnjica, rezultat onog na uništenje usmerenog mita sokratizma.”³

„Dekadencija jeste opšti problem, razumeti moral, kritikovati moral u pravom smislu moguće je samo ukoliko razumemo dekadenciju.”⁴

Razumevanje dekadencije problem je koji se tiče ne samo pojma dekadencije kao takvog već i procesa saznanja i saznavaoaca kao subjekta procesa.

„Volja za moć vlada svuda i bez izuzetka, kako u organskom tako i neorganskom svetu, a njene manifestacije su veoma raznolike.”⁵

Po Niču, značilo bi to da ni sam proces saznanja nije izvan diskursa „volje za moć”. Proces saznanja time se rasplinjava na dva problema: prvi se tiče saznavaoaca i njegove potrebe za vrednosnom potvrdom svoga suda, a drugi problem jeste logički problem obrazovanja pojmova koji Niče temeljitije iznosi u spisu *O istini i laži u izvanmoralnom smislu*:

„Pojmovi se obrazuju metaforički.”⁶

„Utvrđena pojmovno-suštinska osobina nekog predmeta može proizvesti samo suprotno – nedokazanost i dogmatsko tvrđenje.”⁷

„Istina kao pojmovno naučno mišljenje upotrebljava se samo kao sredstvo za održavanje individue ili volje za moć.”⁸

3 Niče, Fridrih, *Rođenje tragedije iz duha muzike*, Dereta, Beograd, 2001., str. 199.

4 Atanasković, Lazar, „Fridrih Niče: Sokrat i dekadencija”, *Arhe: časopis za filozofiju* 11(21), 2014., str. 81–93, str. 84.

5 Đurić, *Niče i metafizika*, str. 79.

6 Niče, Fridrih, *Knjiga o filozofu*, Dereta, Beograd, 2005., str. 67–84.

7 Isto.

8 Isto.

Mišljenje moralnih predrasuda za Ničea postaje jasnije ukoliko se posmatra iz volje za znanjem. Kako on navodi,

„(...) takav jedan način razmišljanja je dostojan filozofa.”⁹

Kritika na račun saznanja nije samo u pojmovno-logičkom smislu, ona za Ničea jeste i kritika dosadašnjih filozofa jer umesto

„(...) kritičara ustanovljenih vrednosti, umesto stvaraoca novih vrednosti i novih vrednovanja, istupa čuvar do spuštenih vrednosti.”¹⁰

Ovakav Ničeoov stav neposredno referiše na kritiku metafizike kao i njene „začetnike”. Glavni problem koji Niče vidi u čitavoj istoriji filozofije i njenim predstavnicima jeste tendencionalno usmerenje ka otkrivanju istine i utemeljenju takve istine kao neprikosnovene. Istina, najpre u filozofiji, po Ničeu, ne bi smela da podleže dogmatiziranju, naročito ukoliko se to dogmatiziranje upotrebljava u svrhe zadovoljenja sopstvene taštine.

„Filozof prestaje da bude fiziolog ili lekar, kako bi postao metafizičar; on više nije pesnik, on postaje javni profesor.”¹¹

Citirajući Ničea iz njegovog dela *Knjiga o filozofu*, primećuje se animozno odnošenje Ničea prema Platonu. Za Ničea je Platon idejni tvorac postojeće degradacije nauke i života, a Platonovo učenje o idejama i Sokratovo insistiranje na pojmovnom znanju za Ničea su početak filozofiranja čije ostatke Niče oseća u sadašnjosti. Niče navodi u tekstu *Kako je „pravi svet” najzad postao bajkom*:

„Najstariji oblik ideje, relativno prevejan, prostodušan, uverljiv. (...) Opisivanje rečenice, ja Platon jesam istina.”¹²

U ovom navođenju Niče koristi frazu „najstariji oblik ideje” kako bi ukazao da kod pomenute dvojice antičkih mislilaca otpočinje fikcija o saznanju suštine stvarnosti radom uma i metodom dijalektike koja pogađa iz idejnog sveta, same stvari ljudskog života. Platon je za Ničea mislilac koji je najvišu ideju, ideju Dobra, postavio u domenu natčulnog, a pitanje o pojmu „Ja Platon jesam istina” kao polje

9 Niče, Fridrih, *Genealogija morala*, Bonart, Nova Pazova, 2001., str. 8.

10 Delez, Žil, „Ničeoova filozofija”, *Gradac: časopis za književnost, umetnost i kulturu* (152–153), 2004., str. 45.

11 Isto.

12 Isto.

delovanja nauke. Po Niče, od vremena Sokrata i Platona počinje metafizika koja

„(...) filozofiju razvija degenerišući je, puštajući je da izgubi svoju masku“¹³

Delez konciznije objašnjava Ničeov stav prema Platonu i Sokratu, gde posebnu pažnju usmerava ka paru mišljenje – život. Za Ničea je posebno bitan način na koji se životu pristupa. Život je po Niče nadahnuće i ne bi se smeo podvrgavati bilo kakvim teološkim dogmama ili praznim pojmovima. Delez konstatuje:

„Suprotnost koja suzbija život umesto jedinstva aktivnog življenja i afirmativnog mišljenja navode se vrednosti koje takav stil pokušavaju ograničiti.“¹⁴

Moralne vrednosti, ističe Delez, dobijaju za Ničea smislenost tek kada se uoči ova distinkcija između saznanja, odnosno mišljenja i ljudskog života.

„U isti mah kada mišljenje počinje da ograničava, život se obezvređuje, prestaje da bude aktivan, svodi se na sve slabije, bolešljive oblike jedino uskladive sa vrednostima koje se zovu višima.“¹⁵

Život je, po Niče, „da se živi“, a ne da postane strani entitet mistifikovan raznim pojmovima koji su nerazumljivi čoveku. Živeti van sopstvenog života i obmanjivati se da je prava istina negde izvan nas, a da život koji živimo nije onaj pravi, za Ničea je zabluda koja direktno vodi u nihilizam.

Genealogija morala

Genealogija morala (etimološko poreklo od grčke reči *genesis*), odnosi se na izvor, postanak, u ovom slučaju genezu morala. Niče je pojam „geneza morala“ upotrebio ne na jedan istorijsko-hronološki način, već je u svojstvu rasprave izložio genealoške hipoteze o moralu. Moral se tiče ne samo njegove sadašnje pozicije u okviru hrišćanstva već i

„(...) pitanja o uslovima pod kojima čovek stvara vrednosne sudove – dobra i zla, poreklu asketskog morala i običajnom moralu.“¹⁶

Dva bitna pojma koja Niče ističe u *Genealogiji morala*, a koji nas interesuju u okviru same teme, jesu: *problem asketskog ideala* i *osećaj ressentimenta*.

13 Isto, str. 44.

14 Isto.

15 Isto.

16 Isto, str. 9–11.

„Asketski ideal se opisuje na način zbog kojeg se dolazi do opštih negativnih posledica usled prihvatanja asketskog ideala kao najviše vrednosti.”¹⁷

„Francuska reč *le ressentiment* označava ponovljeni osećaj.”¹⁸

„*Ressentiment* se odnosi na negativnu emociju, negativan ponovljeni osećaj.”¹⁹

Oba su pojma razumljiva tek nakon što se *dijagnostikuje* izvor i pojam moralnih vrednosti. Problem koji se javlja kada se seže u koren jedne vrline, a Niče u *Genealogiji morala* navodi primer vrline dobra, jeste traženje pojma na pogrešnom mestu. Pogrešno pozicioniran sud „dobar” uspeo bi da zavara sve istraživače porekla moralnih vrednosti. Po Niču se moralne vrednosti stvaraju prema onima koji od njih imaju koristi.

Pathos distance za Ničea predstavlja efikasno oruđe „moćnih koji sebe i svoje postupke postavljaju kao dobre, kao prvorazredne nasuprot svemu niskom, neplemenitom, prostom i plebejskom.”²⁰ *Pathos distance* stvara osećanje korisnosti i štetnosti, dobrog i rđavog, on stvara

„(...) osećanje više vladajuće klase u odnosu na nižu.”²¹

Razumevanje pravog sadržaja moralne vrednosti za Ničea moguće je samo ukoliko se spoznaje način i zahtev vrednosne upotrebe. Određenje moralne vrednosti za pojedinca mora biti potvrđeno iz sebe samoga, a ne spram sebi neke spoljne stvari.

„Sve moralne osobine koje su predmet Ničeove kritike poput mirnoće, pravičnosti, skromnosti, savesnosti, poslušnosti, dobroćudnosti nisu dobro po sebi nego dobro prema zahtevima društva (stada) i služe kao sredstvo za postizanje njihovih ciljeva.”²²

„Vođama stada potrebna je sasvim drugačija ocena vrednosti njihovih postupaka baš kao što je potrebna i samostalnim ljudima.”²³

17 Agatonović, Miloš, *Ničeova etika i kritika morala*, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2016., str. 62.

18 Milić, Novica, „Niče, Hajdeger i resantiman”, u: Prole, Dragan (prir.), *Niče i kultura resantimana*, Adresa, Novi Sad, 2017., str. 38.

19 Isto.

20 Niče, *Genealogija morala*, str. 21.

21 Isto.

22 Agatonović, *Ničeova etika i kritika morala*, str. 125.

23 Isto.

Moralne bi dispozicije pojedinac trebao da određuje spram sebe samoga, na osnovu svoga sopstvenog života u zavisnosti od njegovog kvaliteta. Dekadencija života i opadanje kvaliteta života jeste afirmacija života viših.

„Dekadencija društva jeste zbirni pojam kojim Niče označava propadljivi karakter svega ljudskog, a ono što ga u najvećoj meri karakteriše i čini očiglednim, jeste volja da se propadanje izbegne, i vera kako se to upravo čini, dok se isto samo pospešuje.“²⁴

Ko stvara ideal? Problem postojanja ideala i ideal kao arhetip „nižih“

U *Volji za moć* stoji da Niče o pojmu dekadencije govori kao o prirodnoj posledici života. Pojava dekadencije je isto tako potrebna životu poput napredovanja i progresa.

„Razum zahteva dekadenciju jer se ona ne može isključiti iz života.“²⁵

Porok, luksuz i sve druge „slabosti duha“ koje se u svakodnevici tumače kao uzrok opadanja moralnih vrednosti, u društvu su, po Ničeu, fiziološke naknadne reakcije na već postojeće stanje. Posledica dekadentnosti traži se u posredovanju između „bludnog“ i „lečenog“,²⁶ dok se epitetom „dobar“ ili „rđav“ vrši karakterizacija ličnosti. U metodu lečenja kojim se bolesnik izbavlja iz stanja moralnog bluda Niče vidi jednu dekadentnost koja postaje ideal sam po sebi. Ideal postoji kao oruđe za upravljanje masom i njegov nastanak posredovan je s ostvarenjem dobiti. Ideal nikada nije kontekstualno izrečen u smislu ideala. Kod Ničea vidimo da ideal poprima negativne karakteristike najviše zbog mistifikacije ideala jer se on ne pokazuje onakvim kakav jeste. Ideal se obelodanjuje kao skup vrednosnih normi koje su pojedincu nametnute spolja. Izvanljudska stremljenja, u okviru kojih se formiraju čovekove moralne karakteristike, Niče odbacuje kao vrednosne karakteristike. Obmana čovečanstva za Ničea nije samo neznanje već i model koji se stvara unutar zajednice posebnih. Raslojavanje ljudi na „više“ i „niže“ tipove određuje pripadnost određenom tipu ideala.

„S obzirom na genealogiju morala, suštinski uvid; što se do njega došlo vrlo kasno, kriv je sputavajući uticaj koji demokratska predrasuda vrši unutar modernog sveta na sva pitanja porekla.“²⁷

24 Atanasković, „Fridrih Niče: Sokrat i dekadencija“, str. 87.

25 Niče, Fridrih, *Volja za moć*,

<https://www.docdroid.net/ds3t6gF/fridrih-nice-volja-za-moc-pdf#page=12>.

26 Epiteti koje Niče navodi u *Genealogiji morala* koji referišu na hrišćanske vrednosti; čovek koji se vodi suprotnostima hrišćanskog učenja i delanja dobija epitet *bludan*, dok čovek koji započne proces zaceljenja uz Božju pomoć, Niče naziva *lečeni*.

27 Niče, *Genealogija morala*, str. 23.

Poreklo je prvi osnov za raslojavanje ljudi na staleže. Titule koje ima aristokratsko društvo vrednuju se kao dobre, čestite, plemenite.

U *Genealogiji morala* (odl. br. 5) Niče objašnjava etimologiju grčke reči *eschatos*.²⁸

„Reč *eschatos* je skovana za tu priliku, označava čoveka koji jeste, koji ima realnost, koji je stvara, koji je istinit; zatim posle jedne subjektivne promene onog istinitog (*den Wahren*) označava kao istinskog (*den Wahrhaftigen*).”²⁹

Citatom iz prethodne rečenice o značenju reči *eschatos* samo se pojašnjava mehanizam rada kojim se jasno povlači granica među društvenim strukturama koje imaju interes. Određena grupacija koja poseduje interes traži način na koji bi mogla da uspostavi razliku među ljudima, a zatim da uspostavi i moć. Razlika između „viših” i „nižih” ljudi pretežno se razlikuje u njihovoj volji za moć. Delez je naglasio da je bitno shvatiti na pravi način šta Niče smatra pod voljom za moć. Naime, Delez volju definiše kao „odnos snage prema snazi”.

Volja ne označava (bar ne u prvom redu) žudnju za vladanje. To je pogrešno razumevanje volje kao plastičnog načela naših procena, kao skrivenog načela za stvaranje, novih, skrivenih, nepoznatih vrednosti.

„Volja za moć je diferencijalni činilac iz kojeg proizilaze prisutne snage i njihov odgovarajući kvalitet u nekom kompleksu. Jedna snaga se afirmiše, tj. aktivne sile potvrđuju vlastitu razliku; potvrđivanje je ovim silama uvek primarno, negacija je samo posledica. Reaktivne sile prvo ograničavaju ono što one nisu, primarna je negacija, a zatim putem negacije dolazi do potvrđivanja.”³⁰

„Viši” ili „jaki” stvaraju svojom aktivnom silom uslove za život bez negiranja i otuđenja od ovozemaljskog života, dok „niži” ili „slabi” usled nedostatka volje za životom osporavaju svaku spoljašnjost i time beže u onostranost. Vrednosti koje formiraju „niži” moraju da odgovaraju njihovom rezonu i da im u svakom trenutku pruže utehu u sukobljavanju sa stvarnim svetom. Ideal tada postaje prototip, obrazac mišljenja u kojem slabi mogu da se osećaju jaki. Ali kakav ideal Niče vidi da odgovara „slabima”? Asketski ideal.

28 Dobar, valjan, plemenit.

29 Niče, *Genealogija morala*, str. 24.

30 Delez, „Ničeova filozofija”, str. 47.

Asketski ideal

Asketizam se u hrišćanstvu tretira kao shema kojom se putem odricanja te suzdržavanja od svega materijalnog i propadljivog stiče duhovni mir. Hrišćanstvo pruža nekoliko puteva vođenja asketskog životnog stila. Jedan od njih je molitva, odstupanje od svega materijalnog i doživljaj ekstaze sa Gospodom. Niče karakteriše asketski ideal kao

„(...) izraz osnovne činjenice ljudske volje, njenog straha od praznine; kojoj je potreban cilj – ništavilo.“³¹

Sveobuhvatan i sveprisutan, asketski ideal korespondira svakoj sferi ljudskog života: od umetnosti, nauke, filozofije pa do svakodnevice.

Za objašnjenje značenja asketskog ideala i njegove pojave na zemlji Niče koristi pojam *contemplatio*³² koji je karakterističan za kršćanski vokabular, primjerice u Novom zavetu, dok je njegova šira upotreba karakteristična i za druge religijske prakse. Kontemplacija u ničeanskom pojmovnom vokabularu ne može jasno objasniti pojavni svet kao što to *contemplatio* radi u hrišćanstvu. Kontemplacija za hrišćane jeste proces koji treba da pruži određeno objektivno sagledavanje stvari, a zasniva se na procesu koji zahteva povlačenje pojedinca iz spoljašnjeg sveta u unutrašnji, uz konstantno preispitivanje i traganje za mirom do kojeg se dolazi praktikovanjem određenih verskih rituala, čime se postiže jasno saznanje o svetu.

Kontemplaciju je Niče video kao postepeno ostvarenje, naizgled prvo u kontemplativnom čoveku – svešteniku, čarobnjaku, proroku i religioznom čoveku da bi se postepeno

„(...) čitava planeta pretvorila u kutak nezadovoljnih i nadmenih koji preziru život.“³³

Kontemplaciju koja postaje normalna pojava života Niče vidi kao zabludu koja relativizuje samu ljudsku egzistenciju. Pogodno evropsko tlo za razvitak „života protiv života“ dopustilo je da asketski ideal postane glavni vrednosno-merodavni sistem življenja. Tradicija u mišljenju za Ničea je srozala telesnost i voljnost, a uvela metafizičke pojmove poput apsoluta, dobroga, večnosti, beskonačnog itd. Po Ničeu, asketski ideal svoj razvoj duguje filozofiji koja je pronikla iz pojmovnog saznanja. Osim Sokrata, za kojeg je Niče naveo da je izvršio racionalizaciju i time postavio

31 Niče, *Genealogija morala*, str. 97.

32 Isto, str. 116.

33 Isto, str. 118.

novi arhetip saznanju, dekadentnost filozofije mogla bi se odnositi i na sve druge filozofe koji nisu mogli da se odbrane od silnih metafizičkih pojmova. Kant je po Niče u sa svojom tezom o inteligibilnom karakteru stvari ostavio nešto od pohtljive asketske raspolućenosti, koja voli da okrene um protiv uma. Kod Kanta

„(...) inteligibilni karakter znači da su stvari tako sazdane da ih intelekt shvata upravo da zna da su one za intelekt – sasvim neshvatljive.”³⁴

Niče kritikuje Kantov pojam morala koji je usko vezan za metafiziku jer Kant traži ono metafizičko u moralu, traži moralni zakon koji važi *a priori*. Za Kanta je inteligibilna vrednost istinska samo kada je u skladu sa moralnim zakonom.

„Dobra volja kod Kanta ne postiže se nekim ciljem, nego isključivo htenjem, odnosno dobrim po sebi.”³⁵

Niče ne razlikuje stvar po sebi jer je izvan granica ljudskog saznanja. Niče je želeo da se moral zasniva izvan domena metafizike i da stvarima koje transcendiraju izvan nas ne pridaje značaj. S druge strane, Hajdeger, bez obzira na Ničeove radikalne stavove, ocenjuje ga kao

„(...) najvećeg metafizičara – nihilistu jer je novovekovnu metafiziku subjektivnosti doveo do kraja.”³⁶

„Po Hajdegeru, Ničeov pojam *der Wille zur Macht* je novovekovna subjektivnost na vrhuncu, moderni subjekat je spreman i hoće po svaku cenu moć.”³⁷

Asketski ideal za Ničea nije samo krajnost, nego je najstrašnija stvar koja poseduje cilj veći od svih drugih i jedan univerzalan karakter zahvaljujući kome ima mogućnost da razvija svoje zaostatke sve novijim formama koje ga uzdižu na još podobniji nivo. Asketski ideal pruža „slabima” utehu i veru u „jedini, pravi život” koji ih čekanjem udaljava od njihove stvarne egzistencije i vodi ih u *nihilizam*.

Čovek *ressentimenta*

„Ustanak robova u moralu počinje onda kada sam *ressentiment* postane stvaralački i rada vrednosti: resantiman takvih bića kojima je uskraćena

34 Isto, str. 120.

35 Vujović, Marija, „Osnovni principi Kantove etike dužnosti”, *Matica* (71), 2017., str. 389–426, str. 398.

36 Milić, „Niče, Hajdeger i resantiman”, str. 48.

37 Isto.

prava reakcija, naime ona putem delanja i koja nalaze nadoknadu samo u imaginarnoj osveti.”³⁸

Šta je *ressentiment* i šta Niče podrazumeva zapravo pod frazom „kada resantiman postane stvaralački”? *Ressentiment* jeste reakcija, negativno osećanje, koje rađa vrednost. „Slabi” moraju da se osećaju slabo da bi stvorili otpor prema svetu, da bi nastao ideal koji prezire „jake” i veruje da postoji „negde tamo”, nešto „srećno i moćno”. *Ressentiment* je stvaralački samo kao nagon, kao negativna emocija koja, u slučaju da zadesi čoveka i on ne uspe da se izbori sa njom na način da svoju negativnu emociju ispolji kao „aktivnu silu”, rađa čoveka *ressentimenta*. Čovek *ressentimenta* za Ničea „nije iskren, ni naivan, niti je pošten i otvoren prema sebi”.³⁹

„Njegov duh voli skrivene kutke, tajne puteve i sporedna vrata, privlači ga njegov svet, njegova sigurnost, njegovo okrepljenje. Razume se u ćutanje, čekanje i privremeno samopotcenjivanje i samoponižavanje.”⁴⁰

Čovek *ressentimenta* zamišlja svog neprijatelja kao zlobnog i time stvara sliku „dobrog čoveka – samog sebe”.⁴¹ Niče naglašava poziciju iz koje čovek *ressentimenta* stvara pojam dobrog. Ako je njegovo nezadovoljstvo prema svetu neprijateljsko, prvo će se izvesti pojam rdavog, a zatim i pojam dobrog. „Viši” tip čoveka pojam dobrog izvodi instinktivno iz sebe samog, bez prethodne negacije okoline jer „viši” tip čoveka se odlikuje jačinom, „aktivnom silom” koja se snalazi ovde i sada. Njegova sila stvara vrednosti spram svoga života i time ne zahteva bilo kakvu utehu ili podmirivanje kvaliteta života.

„O resantimanu govorimo kada jedna osoba nije u mogućnosti da stekne respektabilan položaj u društvu pa prema etabliranim osobama počinje razvijati duboku antipatiju, ali nema dovoljno snage i volje, a ni karaktera da se konfrontira sa onima kojima zavidi, već u sebi nastavlja da gaji negativna osećanja prema njima, a da ih nikada ne pretoči u konkretnu radnju.”⁴²

Hrišćanski svet odgovara čoveku *ressentimenta* jer nema zavisti prema nekom spoljašnjem faktoru. Bog preuzima sva nadanja i želju „slabih”. Bog ne predstavlja ličnost koja se sukobljava sa njihovim težnjama. Po Ničeu, hrišćanstvo od „zveri” pravi

38 Niče, *Genealogija morala*, str. 32.

39 Isto, str. 34.

40 Isto.

41 Isto, str. 35.

42 Smiljanić, Damir, „Prokleti instinkt osrednjosti!” Ničev prilog negativnoj karakterologiji učenjaštva Niče i kultura resantimana”, u: Prole, Dragan (prir.), Adresa, Novi Sad, 2017., str. 115–146, str. 131.

pitomu i civilizovanu životinju, a strah čoveka od njega samoga unazađuje čovečanstvo. Zlo Evrope postaje verovanje u spasenje čovečanstva i čekanje večnog života.

Zaključna reč

Postavlja se pitanje kako Niče tretira običnog čoveka. Da li je osećaj *ressentimenta* samo nezadovoljstvo koje Niče iskazuje povodom „nazadovanja” čovečanstva? Da li je Ničeova kritika upućena pre svega hrišćanstvu i njegovom neposrednom uticaju na formiranje vrednosti ovozemaljskog sveta?

U radu je dan pregled Ničeova shvatanja dekadentnosti evropskog društvenog i kulturološkog sistema, kao i nemoć mnogobrojnih da u sebi pronađu pokretačku snagu čime bi osigurali boljitak sopstvenoj egzistenciji. Niče jeste kvalifikovao vrednosti i pokušao da prikaže njihovu manu i mesto na kojem se one preobražavaju u svoju suprotnost. Po Niče, svi ljudi teže klasifikaciji na „dobre” ili „loše” u zavisnosti od toga koliko „volje za moć” oni poseduju. Bez obzira na njihovu dinamiku i stvaralaštvo, stiče se utisak da za Ničea svi teže da budu „dobri”. Moglo bi se dalje zaključiti da je hrišćanski ideal prisutan ne samo kod životno inferiornijih već i kod dominantnih tipova ličnosti. Da li onda treba da postoji određena vrsta ideala i kod „viših” tipova? Kako se „niži” tip tretira u odnosu na „viši” ukoliko je njihova svakidašnjica oblikovana istim vrednosnim merilima? Po odnosu snaga i brige za sopstveni život?

Za Ničea slabi čovek živi po principu asketizma. Njegov ideal jeste život u onostranosti, a sposobnost za ugađanje u ovozemaljskom životu minimalna. „Viši” tip čoveka odlikuje se pokretačkom energijom koja je na prostoru zapadne Evrope, po Niče, postala veoma retka. Razlog tome pribegavanje je životu koji nije život, već priprema i sve češće razmišljanje o svetu koji sledi nakon ovog. Niče je „višem” tipu uklonio bilo kakav ideal koji bi se mogao poistovetiti sa hrišćanskim idealom i pribegao antičkom, tačnije „dioniskom” idealu. Međutim, Ničeovo raslojavanje na dva antička principa stvaralaštva, odnosno na „apolonski” i „dioniski”⁴³ pokazuje da je i antičko vrednovanje, koje je po Niče imalo smislenije odnošenje prema životu, u svojoj osnovi dualno. Da li je postojanje dva različita principa, od kojih jedan uvek teži da uguši drugi „hrišćanskim” vrednostima, u osnovi svake epohe, čak i one u kojoj hrišćanstvo nije na vrhuncu?

Da li se uočava kod Ničea jedna protivrečnost u vrednovanju ili se vrednovanje života kritikuje samo u službi kritike „napretka” istorije? Propast i nihilizam sadašnjeg sveta, degradacija morala, potreba za prevrednovanjem

43 „Apolonski” i „dioniski” dva su različita principa umetničkog stvaralaštva koje Niče uvodi u delu *Rodjenje tragedije iz duha muzike*. Ove dve suprotnosti za Ničea su odraz različitih vrednosti, *apolonski* princip – princip individualizacije, reda, umerenosti, *dioniski* princip – princip zanesenosti, spontanosti, prekomernosti.

svih vrednosti za Ničea su samo dodatna pojašnjenja posledice propasti kulture zapadnog sveta u kojoj se i pitanje o genealogiji morala suštinski pretvara u ontološko pitanje i kritiku istog.

LITERATURA

Agatonović, M. (2016): *Ničeova etika i kritika morala*, Beograd: Univerzitet u Beogradu.

Atanasković, L. (2014): „Fridrih Niče: Sokrat i dekadencija”, *Arhe: časopis za filozofiju* 11(21), str. 81–93.

Delez, Ž. (2004): „Ničeva filozofija”, *Gradac: časopis za književnost, umetnost i kulturu* (152–153).

Đurić, M. (1984): *Niče i metafizika*, Beograd: Prosveta.

Milić, N. (2017): „Niče, Hajdeger i resantiman”, u: Prole, D. (prir.), *Niče i kultura resantimana*, Novi Sad: Adresa.

Niče, F. (2001): *Genealogija morala*, Nova Pazova: Bonart.

Niče, F. (1983): *S one strane dobra i zla*, Beograd: Grafos.

Niče, F. (2001): *Rođenje tragedije iz duha muzike*, Beograd: Dereta.

Niče, F. (2005): *Knjiga o filozofu*, Beograd: Dereta.

Niče, F., *Volja za moć*, <https://www.docdroid.net/ds3t6gF/fridrih-nice-volja-za-moc-pdf#page=12>.

Smiljanić, D. (2017): „’Prokleti instinkt osrednjosti!’ Ničev prilog negativnoj karakterologiji učenjaštva Niče i kultura resantimana”, u: Prole, D. (prir.), *Niče i kultura resantimana*, Novi Sad: Adresa, str. 115–146.

Vujović, M. (2017): „Osnovni principi Kantove etike dužnosti”, *Matica* (71), str. 389–426.